CYMRAEG

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Siarter Iaith: Fframwaith Cenedlaethol

Fframwaith Cenedlaethol ar gyfer gweithredu'r Siarter Iaith

Cynnwys

1. Cyflwyniad
2. Fframwaith i bwy?
3. Cefndir
4. Datblygiadau polisi
5. Ymbarél y Siarter Iaith
6. Gweledigaeth
7. Gwerthoedd a gweithredu
8. Gweithredu'r Siarter Iaith, cam wrth gam
9. Pwy sy'n gwneud beth?
10. Arfer dda
11. Cefnogaeth Ychwanegol

Atodiadau

1. Deilliannau ac Amcanion – y Rhaglen Gyfan

Adnoddau pellach i ddilyn

- Canllawiau Rhaglen Siarter Iaith Cynradd
- Canllawiau Rhaglen Siarter Iaith Uwchradd
- Canllawiau Rhaglen Cymraeg Campus
- Canllawiau Rhaglen Cymraeg Bob Dydd
- Canllaw i ddilyswyr
- Cwestiynau Holiaduron

1. Cyflwyniad

Mae Llywodraeth Cymru yn cydnabod pwysigrwydd rhaglen y Siarter Iaith fel adnodd allweddol ar gyfer cynyddu defnydd plant a phobl ifanc o'r Gymraeg. Ers ehangu rhaglen y Siarter Iaith o fod yn weithredol yng Ngwynedd yn unig, i fod yn rhaglen genedlaethol yn 2016, mae'r byd o'n cwmpas wedi newid; mae twf technoleg a'r maes digidol yn parhau i effeithio ar arferion ieithyddol ein plant a phobl ifanc a sut maen nhw'n cymdeithasu. Yn ogystal, mae data Cyfrifiad 2021 am y Gymraeg bellach yn hysbys a datblygiadau sylweddol yn maes cynllunio ieithyddol ar y gweill gyda datblygiad y Bil Addysg Gymraeg. Credwn fod hyn oll, gan gynnwys cyflwyno Cwricwlwm i Gymru yn galw am ddiweddaru'r Siarter Iaith.

Dyma felly gyflwyno fframwaith diwygiedig newydd ar gyfer y Siarter Iaith. Gobeithiwn, trwy ddilyn y fframwaith hwn, y bydd rhaglen y Siarter Iaith yn parhau i fod yn arf pwysig i gynyddu defnydd cymdeithasol plant a phobl ifanc Cymru o'r Gymraeg, o ba gefndir ieithyddol bynnag maen nhw'n dod.

2. Fframwaith i bwy?

Anelir y ddogfen hon at bawb sy'n ymwneud â gweithredu Rhaglen y Siarter Iaith. Pwrpas y ddogfen yw i ddiweddaru dogfennau strategol y Siarter gan osod cyfeiriad a gweledigaeth cenedlaethol ar gyfer y rhaglen. Mae'r fframwaith yn addas ar gyfer Arweinwyr a Chydlynwyr Cenedlaethol, Penaethiaid ac athrawon Cynradd ac Uwchradd a phartneriaid allweddol eraill. Ceir yma felly yr holl wybodaeth gychwynnol sydd ei angen i weithredu'r Siarter Iaith. *Noder y bydd yr adnoddau atodol sy'n cynnwys canllawiau'r rhaglen yn dilyn.* Mae llais y dysgwr yn hynod bwysig i weithrediad y Fframwaith, felly bydd deunydd hyrwyddo a chodi ymwybyddiaeth penodol ar gyfer plant a phobl ifanc i ddilyn. Pwysleisiwn mai taith ysgol unigol ydy hon gyda phob ysgol yn datblygu ar gyflymder eu hunain.

3. Cefndir

Ym mis Gorffennaf 2017, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru ei strategaeth genedlaethol ar gyfer ein hiaith, *Cymraeg 2050: Miliwn o Siaradwyr Cymraeg*. Fel mae teitl y strategaeth yn ei awgrymu, rydym am weld nifer y rhai sy'n gallu siarad Cymraeg yn codi i filiwn erbyn y flwyddyn 2050. Mae'r strategaeth hefyd yn nodi dymuniad i weld canran y boblogaeth sy'n siarad Cymraeg bob dydd, ac sy'n gallu siarad mwy na dim ond ychydig eiriau o'r Gymraeg, yn cynyddu o 10 y cant (yn 2013-15) i 20 y cant erbyn 2050.

Strategaeth genedlaethol yw *Cymraeg 2050*, ar gyfer pawb yng Nghymru, p'un a ydyn nhw'n siarad Cymraeg ai peidio. Er mai Llywodraeth Cymru a'i cyhoeddodd, rydym yn nodi bod y Gymraeg yn perthyn i ni i gyd yng Nghymru, felly hefyd y cyfrifoldeb am ei dyfodol.

Mae rhaglen y Siarter Iaith yn cyfrannu at *Cymraeg 2050* drwy anelu at ysbrydoli plant a phobl ifanc i ddefnyddio a mwynhau'r Gymraeg ym mhob agwedd ar eu bywydau. Mae'r Siarter Iaith yn rhan o gyfres o raglenni Llywodraeth Cymru sy'n anelu at gynyddu defnydd plant a phobl ifanc o'r Gymraeg mewn sefyllfaoedd anffurfiol. Mae rhaglen y Siarter Iaith ar gyfer pawb; mae gan bob aelod o gymuned ysgol ran i'w chwarae - cyngor yr ysgol, dysgwyr, rhieni, llywodraethwyr, holl weithlu'r ysgol yn ogystal â'r gymuned ehangach, fel busnesau a thrigolion lleol. Gyda'n gilydd, gallwn gynyddu'r defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg gan blant a phobl ifanc.

4. Datblygiadau polisi

Cwricwlwm i Gymru
Mae rhaglen y Siarter Iaith yn cefnogi'r Cwricwlwm i Gymru gydag egwyddorion y rhaglen yn cefnogi'r pedwar diben isod er mwyn creu:

1. dysgwyr uchelgeisiol, galluog sy'n barod i ddysgu gydol eu bywydau
2. cyfranwyr mentrus, creadigol sy'n barod i chwarae rhan lawn mewn bywyd a gwaith
3. dinasyddion egwyddorol, gwybodus yng Nghymru a'r byd
4. unigolion iach, hyderus sy'n barod i fyw bywyd cyflawn fel aelodau gwerthfawr o gymdeithas.

Er hynny, ni ddylai ysgolion ddibynnu ar raglen y Siarter Iaith fel yr unig erfyn i *gyflwyno'r* Gymraeg yn eu hysgolion. Dylai rhaglen y Siarter Iaith gael ei defnyddio i ychwanegu at brofiadau addysgiadol ac i bontio rhwng elfennau'r cwricwlwm, profiadau allgyrsiol ac amseroedd chwarae anffurfiol. Pwysleisiwn nad atodiad mo'r siarter iaith ond yn hytrach rhan integredig o Gwricwlwm i Gymru.

Cynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg
Mae adran 84 o Ddeddf Safonau a Threfniadaeth Ysgolion (Cymru) 2013 yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdod lleol greu a gweithredu Cynllun Strategol Cymraeg mewn Addysg (CSCA).

Mae'n nodi y dylai Cynllun o'r fath gynnwys cynigion awdurdod lleol ynghylch sut y bydd yn cyflawni ei swyddogaethau addysg er mwyn:
- Gwella'r broses o gynllunio'r modd y mae addysg drwy gyfrwng y Gymraeg yn cael ei darparu yn ei ardal; a
- Gwella safonau addysg cyfrwng Cymraeg a safonau addysg Cymraeg yn ei ardal.

Mae'r CSCA wedi cychwyn ar 1 Medi 2022 ac yn dod i ben ar 31 Mawrth 2032. Mae CSCA pob awdurdod lleol wedi cael eu llunio o gwmpas saith deilliant sy'n adlewyrchu taith addysg dysgwr ac yn cydweddu â meysydd polisi Cymraeg 2050 ac addysg yn ehangach, gan gynnwys Cwricwlwm i Gymru. Un o'r deilliannau hynny yw "Mwy o gyfleoedd i ddysgwyr ddefnyddio'r Gymraeg mewn cyd-destun gwahanol yn yr ysgol."

Yn y deilliant hwn mae disgwyl i'r awdurdod lleol gynnwys gwybodaeth am sut y byddant yn gwella sgiliau Cymraeg personau sy'n cael addysg cyfrwng Cymraeg mewn unrhyw ysgol a gynhelir ganddo er mwyn gwella safonau addysg cyfrwng Cymraeg.

Bil Addysg Gymraeg

Ym mis Mawrth 2023, cyhoeddodd Lywodraeth Cymru Bapur Gwyn ar gynigion a fydd yn sail i Fil Addysg Gymraeg, ar y cyd â Phlaid Cymru trwy'r Cytundeb Cydweithio. Bydd y Bil yn cymryd camau i alluogi holl ddisgyblion Cymru i ddod yn siaradwyr Cymraeg hyderus drwy'r system Addysg Statudol. Ymhlith y prif gynigion mae:

- Adlewyrchu'r targed o filiwn o siaradwyr Cymraeg yn y gyfraith
- Creu un continwwm sgiliau Cymraeg i ddisgrifio lefelau sgiliau fel bod dysgwyr, athrawon, rhieni a chyflogwyr yn dod i ddealltwriaeth gyffredin o'r daith tuag at ddysgu Cymraeg
- Sefydlu system statudol o gategoreiddio ysgolion a gynhelir yn ôl cyfrwng iaith
- Dros amser, cynyddu'r ddarpariaeth Gymraeg mewn ysgolion a gynhelir nad ydynt eisoes yn ysgolion cyfrwng Cymraeg penodedig
- Gofyniad i Weinidogion Cymru greu Cynllun Cenedlaethol statudol ar gyfer caffael a dysgu'r Gymraeg, a'i adolygu bob tymor Seneddol
- Diwygio sut mae awdurdodau lleol yn cynllunio darpariaeth Gymraeg mewn ysgolion er mwyn cyrraedd targedau a osodir gan Weinidogion Cymru
- Gofynion ar awdurdodau lleol i hyrwyddo addysg cyfrwng Cymraeg yn rhagweithiol, gan gynnwys darpariaeth trochi hwyr; a
- Rhoi cymorth arbenigol i ysgolion o ran dysgu Cymraeg.

Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015

Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn ei gwneud yn ofynnol i gyrff cyhoeddus yng Nghymru feddwl am effaith hirdymor eu penderfyniadau, i weithio'n well gyda phobl, cymunedau a'i gilydd, ac i atal problemau parhaus megis tlodi, anghydraddoldebau iechyd a newid yn yr hinsawdd.

Wedi'i gynnwys yn y Ddeddf mae Saith Nod Llesiant, pwrpas y nodau yma yw sicrhau bod pawb yn gweithio tuag at gyflawni'r un nodau. Un o'r nodau hynny yw gweithio tuag at Gymru sydd â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu.

5. Ymbarél y Siarter Iaith

Mae rhaglen y Siarter Iaith yn ffocysu ar hyrwyddo a chynyddu defnydd dysgwyr o'r Gymraeg oddi fewn i'w sefydliadau addysgol (3 – 18 oed) ac mewn cyd-destunau cymdeithasol. Defnyddiwn 'rhaglenni'r Siarter Iaith', neu 'y Siarter' wrth gyfeirio at y fframwaith cenedlaethol ac unrhyw weithgarwch cysylltiedig. Er mwyn annog cynnydd mae ysgolion yn gweithio tuag at wobrau cynyddrannol – efydd, arian ac aur. Gweler pennod 7 am ganllawiau pellach ar gyfer gwobrwyo yng nghyd-destun y fframwaith newydd.

O fewn strwythur y Siarter Iaith, mae dau lwybr:

<table>
<tr><th colspan="2">Siarter Iaith</th></tr>
<tr><td>Siarter Iaith

Cynradd, Uwchradd a Sefydliadau Addysgol Gydol Oes

Ysgolion Categori

• C2 – ysgol dwy iaith,
• T3 – ysgol sy'n trosi i C3,
• C3 – ysgol cyfrwng Cymraeg,
• 3P – ysgol benodedig Cyfrwng Cymraeg.</td><td>Siarter Iaith Cymraeg Campus (cynradd) a Chymraeg Bob Dydd (uwchradd)

Cynradd, Uwchradd a Sefydliadau Addysgol Gydol Oes

Ysgolion Categori

• C1 – ysgol cyfrwng Saesneg,
• T2 – ysgol sy'n trosi i C2,
• C2 – ysgol dwy iaith.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Disgwylir i sefydliadau addysgol unigol sydd ar daith o newid categorïau ystyried pa lwybr o'r Siarter sydd fwyaf addas iddynt ei dilyn yn unol â sefyllfa ieithyddol yr ysgol.

Yn yr un modd, anogir ysgolion a chanolfannau addysgol Anghenion Dysgu Ychwanegol (ADY) i asesu pa lwybr o'r Siarter sydd fwyaf addas iddynt ei dilyn, yn ddibynnol ar sefyllfa ieithyddol yr ysgol ac anghenion y dysgwyr.

Darperir rhagor o wybodaeth a chanllawiau am gategoreiddio ysgolion yn ôl y ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg ar wefan Llywodraeth Cymru.</td></tr>
</table>

Yn fras, mae'r strwythur yr un fath ar draws y rhaglen gyfan. Bydd dysgwyr yn llenwi holiadur am eu defnydd o'r Gymraeg ac yn defnyddio'r wybodaeth i nodi meysydd i'w gwella; gosod eu hamcanion a llunio cynllun gweithredu ar gyfer

cymuned yr ysgol gyfan. Ar ddiwedd y cyfnod gweithredu, bydd y dysgwyr yn ailadrodd yr holiadur i weld a ydynt wedi gwneud cynnydd.

Nid yw'r holiadur yn fesur o berfformiad ar gyfer dyfarniadau nac yn ffordd o gymharu sefydliadau addysgol na rhanbarthau.

Dylai pob ysgol benderfynu ar ei blaenoriaethau, ei hamcanion a'i thargedau ei hun, ar sail amgylchiadau ac anghenion yr ysgol, a gwahanol gefndiroedd ieithyddol y dysgwyr. Mae'r fframwaith hwn felly'n darparu canllaw lefel uchel i weithredu rhaglen y Siarter.

6. Gweledigaeth

Bydd y rhaglen yn cyfrannu at greu dinasyddion dwyieithog y dyfodol, a fydd yn:

- siaradwyr Cymraeg annibynnol,
- defnyddio'r Gymraeg o'u gwirfodd eu hunain ac yn ei mwynhau,
- siarad Cymraeg â'i gilydd p'un a ydyn nhw'n dod o gartrefi Cymraeg ai peidio,
- meddu ar agwedd bositif tuag at yr iaith ac yn hyderus i ddefnyddio eu Cymraeg.

Bydd y rhaglen yn gweithio i sicrhau:

- bod gan arweinwyr ysgol; yn athrawon ac yn rhanddeiliaid eraill, gynllun datblygu clir, y wybodaeth a'r sgiliau i annog defnydd o'r Gymraeg yn yr ysgol, gartref ac yn gymdeithasol o fewn y gymuned.
- bod rhieni a gwarchodwyr yn gwneud cyfraniad gweithredol at ddefnydd Cymraeg eu plant, beth bynnag yw eu gallu ieithyddol.

7. Gwerthoedd a gweithredu

Er mwyn cyrraedd y weledigaeth, gofynnwn i ysgolion ddilyn y gwerthoedd isod:

Gwerthoedd y Siarter Iaith:

- Rydym am i bawb **fwynhau siarad Cymraeg**,
- Rydym am i bawb **fod yn falch** o'r Gymraeg a'r Siarter Iaith gan **berchnogi** holl elfennau'r rhaglen a'u cynlluniau ysgol,
- Rydym am i bawb **gydweithio** i hyrwyddo'r Gymraeg tra'n gweithredu'r Siarter Iaith,
- Rydym am i bawb **ddathlu** llwyddiant waeth pa mor fach; unigolion, ar lefel dosbarth, ysgol neu'n gymunedol.

Elfennau allweddol y Siarter Iaith:

- **Arweinyddiaeth:** O'r cynllunio i'r cyflawni, mae arweinyddiaeth yn hollbwysig ar gyfer cynyddu defnydd plant a phobl ifanc o'r Gymraeg ac hefyd i lwyddiant y Siarter Iaith. Mae'r Siarter yn gweithio ar ei orau pan fod llywodraethwyr, y Cyngor Ysgol, yr uwch-dîm a chydlynydd ysgol a sirol / rhanbarthol yn ei pherchnogi.
- **Llais y dysgwyr:** Ers 2005, mae'n ofynnol yn ôl y gyfraith i bob ysgol yng Nghymru fod â chyngor ysgol.[1] Dylid defnyddio fforymau fel y Cyngor Ysgol i drafod sefyllfa yr ysgol gyda'r Gymraeg, ei sefyllfa ieithyddol a thaith ysgolion wrth gyflawni'r Siarter a phan yn dadansoddi canlyniadau eu holiaduron ar-lein. Rydyn ni yn annog ysgolion i greu fforymau trafod penodol ar gyfer trafod y Gymraeg a'u taith gyda'r Siarter; mae sawl ysgol yn barod wedi sefydlu 'Criwiau Cymraeg'.
- **Cyfrifioldeb ysgol gyfan:** Mae cynyddu defnydd plant a phobl ifanc o'r Gymraeg a'u balchder yn ein hiaith, diwylliant ein gwlad a'u Cymreictod yn gyfrifoldeb ar yr ysgol gyfan boed yn swyddogion yn y swyddfa, staff ar yr iard neu yn athrawon a disgyblion. Ni ddylai'r pwysau o gynyddu defnydd o'r Gymraeg ddisgyn ar ysgwyddau unigolyn nac ychwaith un adran benodol e.e. yr adran Gymraeg mewn ysgolion Uwchradd. Mae gan bawb rôl i'w chwarae yn annog a grymuso dysgwyr i ddefnyddio'r iaith, o'r

[1] legislation.gov.uk/cy/wsi/2005/3200/regulation/3/made/welsh

llywodraethwyr i weithlu atodol yr ysgol a rhieni. Rydym hefyd yn cydnabod rôl answyddogol yr ysgol wrth ddylanwadu ar y gymuned yn ehangach.

- **Gwerthuso**: Mae gwerthuso, mesur a dathlu llwyddiant yn rhywbeth y dylid ei ystyried ar hyd taith ysgol gyda rhaglen y Siarter. Mae'r holiaduron yn rhan o'r broses yma, ac yn arf defnyddiol ar gyfer datblygu cynlluniau gweithredu sy'n mynd i'r afael â'r canfyddiadau o fewn ysgolion. Dylid gwerthuso'n barhaus.
- **Llwyddiant:** Bydd llwyddiant yn edrych yn wahanol ym mhob sefydliad. Anodd byddai creu rhaglen sy'n diffinio un ffordd sengl o lwyddo gyda'r Siarter Iaith. Rydym yn cydnabod bod tirwedd ieithyddol Cymru yn amrywio'n fawr o ardal i ardal, o ysgol i ysgol, ac ymysg cylchoedd cymdeithasol gwahanol. Felly, cydnabyddwch a dathlwch eich llwyddiant – a hynny ar bob lefel.

8. Gweithredu'r Siarter Iaith, cam wrth gam:

a) Holiadur ar-lein

Mae'r holiadur Siarter Iaith, sef cyfres o gwestiynau i ddysgwyr ynglŷn â'u defnydd iaith mewn sefyllfaoedd gwahanol, a'u hagweddau tuag at yr iaith, yn rhan bwysig o'r gwaith mewn nifer o ysgolion ar hyn o bryd. Defnyddir canfyddiadau'r holiadur fel un o seiliau cynlluniau gweithredu unigol ysgolion. Mae'r holiadur ar-lein ar gael ar Hwb i bob ysgol yng Nghymru ei defnyddio fel un o'r dulliau o fesur cynnydd o fewn y gwaith hwn. Ceir canllawiau i ddefnyddwyr ar Hwb ar sut i ddefnyddio'r holiaduron a sut i greu adroddiad o'r canlyniadau.

b) Cynllun Gweithredu

Mae creu Cynllun Gweithredu ar gyfer rhaglen y Siarter Iaith yn rhan hanfodol o roi'r Siarter ar waith. Bydd ysgolion a phartneriaid sy'n ymwneud â'r Siarter Iaith yn barod yn defnyddio Cynlluniau Gweithredu fel ffordd o gynllunio at gynyddu defnydd plant a phobl ifanc o'r Gymraeg. **Pwysleisir nad yw cyhoeddi'r fframwaith hwn yn golygu creu cynlluniau o'r newydd os oes gan ysgol gynllun yn barod.**

Anogir ysgolion i ddatblygu cynlluniau gweithredu heriol, ond cyraeddadwy, gyda chefnogaeth gan eu cydlynwyr lleol. Anogwn ysgolion i wreiddio cynlluniau gweithredu'r Siarter yn rhan o gynlluniau datblygu cyffredinol yr ysgol, yn ogystal â chefnogi ysgolion i gynyddu'r Gymraeg o fewn eu categori iaith benodol. Bydd pob ysgol yn dilyn ei llwybr ei hun er mwyn cyflawni'r deilliannau a chwrdd â'r amcanion, yn unol â sefyllfa bresennol yr ysgol. Byddwn yn rhoi strwythur monitro mewn lle er mwyn dilysu a chynorthwyo ysgolion i ddatblygu, rhannu arfer dda ac adeiladu ar gynnydd yn barhaus.

Ni fydd modd cyrraedd nod cyffredinol y rhaglen, sef i gyfrannu at ddyblu'r nifer ohonom sy'n defnyddio'r Gymraeg bob dydd, dros nos. Mae'r rhaglen yn rhan o'r darlun ehangach o newid ymddygiad dros gyfnod hir o amser, ac mae taith bob ysgol yn wahanol ac yn unigryw.

Bydd pob ysgol yn llunio eu cynlluniau datblygu gwaith wrth weithredu'r Siarter fydd yn cynnwys holl gymuned yr ysgol – y dysgwyr, yr holl weithlu, rhieni/gofalwyr, llywodraethwyr a'r gymuned ehangach / partneriaid.

Disgwylir i ysgolion gydweithio ag ysgolion eraill o fewn eu clwstwr, yn ogystal ag ysgolion uwchradd perthnasol er mwyn sicrhau dilyniant a llwybr di-dor o gefnogaeth i ddysgwyr.

c) Dilysu

Egwyddorion y broses ddilysu yw:

- Sicrhau cysondeb cenedlaethol
- Dathlu a chydnabod llwyddiannau pob ysgol
- Annog cynnydd yn nefnydd o'r Gymraeg
- Sicrhau bod lefel y wobr yn briodol ac addas i bob ysgol

Disgwylir i'r broses o ddilysu ddod i farn a yw ysgol wedi cyflawni'r gofynion ar gyfer gwobrau'r Siarter ai peidio. Pan fydd angen cymorth pellach ar ysgol, bydd y dilysydd yn rhoi arweiniad, yn rhannu arferion da ac yn chyflwyno argymhellion i'r ysgol.

Yn sgil y broses o ddilysu, disgwylir i'r dilysydd lunio adroddiad yn manylu ar weithrediad y Siarter Iaith yn unol â hunan-arfarniad yr ysgol, effaith gweithredu'r Siarter ar ddefnydd cymdeithasol dysgwyr o'r Gymraeg, llafaredd, arferion da, ynghyd ag argymhellion ar gyfer meysydd i'w datblygu.

Bydd rhagor o adnoddau a chanllawiau yn cael eu rhannu yn fuan wedi cyhoeddiad y Fframwaith Cenedlaethol. Bydd rhain yn cynnwys gwybodaeth bellach o ran gwobrau rhaglen y Siarter Iaith; yr ôl-aur a'r broses ddilysu. Serch hynny, nodir isod y broses lefel uchel y dylid ei dilyn yn y cyd destun hwn. Disgwylir i ysgolion a chydlynwyr ym mhob ysgol ar draws y wlad gadw at y drefn yma er mwyn sicrhau cysondeb yn y broses a bod pawb, yn Genedlaethol, yn gweithredu yn yr un modd.

Proses Dilysu:

- **Cam 1:** Ysgol i hunan arfarnu
- **Cam 2:** Cydlynydd lleol i asesu hunan arfarniad yr ysgol
- **Cam 3:** Os yn cymeradwyo, bydd y cydlynydd lleol yn cysylltu â Swyddogion Llywodraeth Cymru er mwyn prosesu'r wobr ac i anfon tystysgrif ar ran y Gweinidog at yr ysgol.

Proses Ôl-aur

Os yw ysgol wedi cyrraedd y wobr aur, bydd y statws yn ddilys am gyfnod o dair blynedd hyd nes y bydd ail arfarniad yn cymryd lle. Disgwylir i'r broses ganlynol gael ei dilyn yng nghyd destun yr ôl-aur:

1. Ysgol i hunan arfarnu yn flynyddol
2. Ymhen tair blynedd o dderbyn yr aur, bydd y cydlynydd lleol yn trefnu ymweliad dilysu er mwyn sicrhau bod yr ysgol yn dal yn deilwng o'r aur. Os yw'r ysgol yn parhau yn ysgol aur, bydd y statws yn gyfredol am

dair mlynedd arall a chaiff y dilysu ei ail gynnal bryd hynny. Pe na bai ysgol yn parhau yn ysgol aur, pennir targedau gan y cydlynydd lleol gyda nodyn i ail ymweld â'r ysgol ymhen blwyddyn. Pe na bai'r ysgol yn parhau yn ysgol aur wedi'r cyfnod hwn, yna symudir i fod yn ysgol arian.

3. I bob ysgol sydd wedi cynnal y wobr ôl aur am y cyfnod o dair blynedd, trefnir seremoni wobrwyo rithiol gan Swyddogion Llywodraeth Cymru er mwyn dathlu llwyddiannau'r ysgolion.

9. Pwy sy'n gwneud beth?

Mae gan pob un ohonom gyfraniad pwysig i'w wneud, pa rôl bynnag y chwaraewn ar daith iaith Gymraeg dysgwr. Er mai athrawon, gyda chymorth cydlynwyr lleol, sy'n gyfrifol am gyflwyno'r Siarter i ddysgwyr a'u hysbrydoli i fod eisiau siarad Cymraeg, rydym am i'n pobl ifanc fwynhau defnyddio eu Cymraeg ym mhob agwedd o'u bywydau – wrth gymdeithasu, siopa, neu wrth gymryd rhan mewn chwaraeon neu weithgareddau eraill.

Rydym am i rieni, gwarchodwyr, sefydliadau cymunedol, busnesau lleol a chymdogion ymuno drwy roi cyfleoedd i'r plant ddefnyddio eu Cymraeg. Gallai hyn fod gartref drwy ddarllen llyfrau a chylchgronau Cymraeg, defnyddio apiau Cymraeg, sgwrsio â ffrindiau wrth chwarae gemau ar-lein, gwylio teledu Cymraeg neu wrando ar radio neu gerddoriaeth Gymraeg.

Wrth ddatblygu cynlluniau ar gyfer y fframwaith cenedlaethol, rhoddir hyblygrwydd i ysgolion deilwra gweithrediad rhaglen y Siarter Iaith mewn ffordd sy'n addas i'w hanghenion a'u sefyllfaoedd unigol.

Cyfranwyr	Cyfrifoldebau Allweddol
Llywodraeth Cymru	• Datblygu'r weledigaeth gyffredinol ar gyfer rhaglen y Siarter Iaith a rhoi arweiniad ar lefel genedlaethol. • Darparu cyllid ar gyfer y rhaglen. • Sicrhau bod unrhyw ddatblygiadau'r rhaglen yn seiliedig ar ymchwil a thystiolaeth gyfoes • Rheoli brand cyffredinol a chodi statws rhaglen y Siarter Iaith. • Datblygu adnoddau a thempledi sy'n briodol i oedran y dysgwyr ac sydd ar gael ar Hwb • Sicrhau cysondeb cenedlaethol; gan gynnwys safoni ac awdurdodi adnoddau cysylltiedig. • Darparu canllawiau ar gyfer rhaglen y Siarter. • Gweithio gyda sefydliadau i ddarparu cyfleoedd i blant a phobl ifanc defnyddio'r Gymraeg y tu allan i'r ysgol. • Rhoi cymorth i ysgolion a chydlynwyr gyda'r holiaduron ar Hwb. • Sicrhau bod dull seicoleg cymdeithasol yn cael rhan gynyddol bwysig yn ein gwaith o gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg.

	• Trefnu i anfon tystysgrifau efydd/arian/aur at ysgolion yn dilyn cadarnhad gan y cydlynwyr lleol • Trefnu seremoni wobrwyo rithiol blynyddol i ysgolion ôl-aur sydd wedi parhau i gadw'r wobr am gyfnod o dair blynedd
Partneriaid Cyflawni: Cydlynwyr lleol y Siarter Iaith mewn Consortia a/neu Awdurdodau Lleol, Sefydliadau sy'n gweithio gyda phobl ifanc	• Sicrhau bod pawb yn cael profiad positif o'r Gymraeg • Codi ymwybyddiaeth a sicrhau proffil uchel i raglen y Siarter Iaith o fewn ysgolion ac awdurdodau lleol. • Cefnogi ysgolion i weithredu egwyddorion a monitro effaith rhaglen y Siarter Iaith. • Ymweliadau cefnogi â phob ysgol unwaith bob tymor neu yn ôl y galw. • Annog cysylltiadau rhwng ysgolion yn lleol a rhanbarthol er mwyn hyrwyddo cydweithio effeithiol a strategol. • Darparu hyfforddiant a/neu rhannu gwybodaeth ar gynnwys y Siarter Iaith i holl weithlu ysgolion, rhieni a llywodraethwyr yn ôl y galw. • Hwyluso'r broses o rannu arferion da rhwng ysgolion o fewn y rhanbarth ac yn genedlaethol. • Mynychu grŵp llywio'r rhaglen genedlaethol er mwyn adrodd ar ddatblygiadau a rhannu arferion da gydag ardaloedd eraill. • Adrodd ar gynnydd i Lywodraeth Cymru ddwywaith y flwyddyn. • Trefnu'r broses dilysu/achredu ysgolion o fewn y rhanbarth. • Casglu astudiaethau achos o'r rhanbarth a'u cyflwyno i Lywodraeth Cymru fel rhan o ffurflenni monitro cynnydd. • Pan yn bosib - partneriaid i greu cyfleoedd chwarae fel cynlluniau haf. • Partneriaid i greu neu hyrwyddo cyfleoedd anffurfiol o bontio'r gymuned a'r ysgol. • Cydlynwyr lleol i roi gwybod i Llywodraeth Cymru, yn flynyddol, pa ysgolion sydd wedi derbyn gwobrau.
Cymuned yr Ysgol Gyfan Criw Cymraeg, Cyngor Ysgol, Dysgwyr, Gweithlu, Rhieni,	• Sicrhau bod pawb yn cael profiad positif o'r Gymraeg • Llenwi holiaduron Siarter Iaith yn flynyddol i ganfod tystiolaeth o ddefnydd iaith eu dysgwyr er mwyn llunio rhaglen weithredu ysgol. • Fforymau ysgol megis Y Criw Cymraeg, i ddatblygu amcanion a chynllun gweithredu'r ysgol dan arweiniad y cydlynydd neu un o athrawon yr ysgol.

Llywodraethwyr, Cymuned ehangach e.e. busnesau lleol a siaradwyr Cymraeg lleol	• Sicrhau bod rhaglen y Siarter Iaith yn rhan ganolog o gynllun datblygu'r ysgol. • Holl gymuned yr ysgol i annog, perchnogi a chefnogi ei gilydd i gymryd cyfrifoldeb am y cynllun gweithredu a'i roi ar waith. • Casglu a chyflwyno tystiolaeth o gynnydd ar gyfer dilysu. • Cynyddu cyfathrebu gyda rhieni a'r gymuned yn ehangach. • Cydweithio ar lefel clwstwr a chlwstwr Uwchradd • Cydweithio gyda'r Partneriaid Cyflawni / cydlynwyr lleol/rhanbarthol • Mynychu rhwydweithiau sirol/rhanbarthol/cenedlaethol.

10. Arfer dda

Sut olwg sydd ar ysgolion Siarter Iaith effeithiol?

- Mae pawb yn cael profiad positif o'r Gymraeg
- Mae'r rhaglen yn rhan allweddol o gynllun datblygu'r sefydliad addysgol.
- Mae cymuned yr ysgol gyfan yn deall nodau rhaglen y Siarter Iaith, yn cymryd cyfrifoldeb am weithredu'r cynllun gweithredu, ac yn cefnogi ei gilydd i ddysgu a defnyddio'r iaith.
- Mae arweinyddiaeth gadarn mewn lle i weithredu'r rhaglen.
- Mae gan gymuned yr ysgol gyfan gyfle i drafod yr iaith a'i pherthnasedd i fywyd bob dydd.
- Anogir y defnydd o'r Gymraeg y tu allan i'r ystafell ddosbarth a'r ysgol drwy weithgareddau a phrofiadau allgyrsiol. Gallai grwpiau cymunedol a sefydliadau eraill sy'n gweithio gyda phobl ifanc fod yn rhan o'r rhain megis yr Urdd, Clybiau Ffermwyr Ifanc, gweithwyr ieuenctid, y Selar a'r Eisteddfodau, dim ond i enwi rhai.
- Mae gweithlu'r ysgol yn datblygu eu sgiliau Cymraeg ac yn defnyddio'r Gymraeg gyda'i gilydd a gyda'r dysgwyr.
- Anogir rhieni/gofalwyr i wneud cyfraniad gweithredol at ddefnydd Cymraeg eu plant, beth bynnag fo gallu iaith y rhieni hynny.
- Cynnull grŵp o ddysgwyr i arwain ac i gymryd perchnogaeth ar y Siarter Iaith e.e. Criw Cymraeg, Dreigiau.
- Mae'r Siarter Iaith yn cynnig llwybr clir drwy daith addysgol dysgwr, gan gynnwys dilyniant o'r cynradd i'r uwchradd gan annog dysgwyr i barhau i weithredu'r cynllun. Caiff ei ddefnyddio hefyd ar draws ysgolion gydol oes.

11. Cefnogaeth ychwanegol

Bydd cydlynwyr lleol ac / neu swyddogion awdurdodau lleol yn gyfrifol am ddarparu cyngor a chefnogaeth rheolaidd i ysgolion wrth iddynt weithredu'r fframwaith. Bydd swyddogion y consortia rhanbarthol ac / neu awdurdodau lleol hefyd yn gyfrifol am hyrwyddo a monitro cynnydd ysgolion fel rhan o'r broses cefnogi.

Mae croeso i swyddogion ac arweinwyr y Siarter Iaith gysylltu ag Is-adran Cymraeg 2050, Llywodraeth Cymru am unrhyw gyngor pellach: Cymraeg2050@llyw.cymru

Atodiadau

Deilliannau ac amcanion – Y Rhaglen Gyfan

Prif ddeilliant yr holl raglen: Mae pawb yn cael profiad positif o'r Gymraeg. Mae hyn yn rhedeg drwy bob agwedd ac elfen o'r Siarter Iaith.

1. **Arweinyddiaeth** strategol yn cael ei dangos ar lefel ysgol gyfan.
   - Arweiniad yn cael ei roi i ddysgwyr ynghylch cyfleoedd i ddefnyddio'r iaith tu hwnt i'r ysgol.
   - Uwch dîm arwain yn dangos ymrwymiad clir i ddatblygu'r Gymraeg a Chymreictod ar lefel ysgol gyfan.
   - Llywodraethwyr yn sicrhau bod y Siarter Iaith yn ffocws ganolog o fewn cynlluniau'r ysgol ac yn cefnogi'r gweithredu.

2. **Dysgwyr** yn cymryd perchnogaeth o'r Gymraeg ac yn deall ei pherthnasedd i fywyd bob dydd.
   - Holl ddysgwyr yr ysgol yn deall pwrpas a phwysigrwydd y Siarter Iaith a'u rôl i gefnogi'r gweithredu.
   - Dysgwyr yn annog a chefnogi ei gilydd i gymryd cyfrifoldeb dros yr iaith.
   - Cyfarwyddyd yn cael ei roi i'r cyngor ysgol neu'r criw sy'n arwain rhaglen y Siarter Iaith ar sut i drin a thrafod yr iaith a rhoi arweiniad i'w cyd-ddysgwyr.
   - Dysgwyr a fforymau ysgol megis Criw Cymraeg/llysgenhadon iaith Gymraeg yn cefnogi eu cyd-ddysgwyr i ddefnyddio mwy o Gymraeg y tu allan i'r dosbarth mewn modd positif.
   - Anogaeth a chefnogaeth i ddysgwyr ddefnyddio'r Gymraeg drwy dechnoleg a chyfryngau cymdeithasol.
   - Dysgwyr yn cael cyfle i drafod yr iaith a'i pherthnasedd i fywyd bob dydd.
   - Dathlu Cymreictod a meithrin balchder y dysgwyr.

3. **Ysgolion** yn annog defnydd dysgwyr o'r iaith y tu allan i'r dosbarth ac yn cynnig profiadau Cymraeg a Chymreig ar draws y **cwricwlwm.**
   - Dysgwyr yn defnyddio'r Gymraeg mewn sefyllfaoedd amrywiol yn yr ysgol.
   - Y gweithlu yn sicrhau defnydd o'r Gymraeg ar draws y cwricwlwm (ysgolion dwyieithog a chyfrwng Saesneg).
   - Gweithgareddau a phrofiadau cyfoethogi yn cael eu cynnig er mwyn datblygu defnydd a mwynhad dysgwyr o'r Gymraeg.

- Cynllun datblygu'r ysgol yn cynnwys ymrwymiad clir i ddatblygu sgiliau Cymraeg y gweithlu.

4. **Gweithlu'r ysgol** yn datblygu eu sgiliau iaith Gymraeg ac yn defnyddio'r Gymraeg gyda'i gilydd a gyda'r dysgwyr.
    - Holl weithlu'r ysgol yn deall nod ac amcanion y Siarter Iaith a'u rôl i gefnogi'r gweithredu.
    - Gweithlu'r ysgol yn gallu trin a thrafod yr iaith gyda dysgwyr.
    - Gweithlu'r ysgol yn manteisio ar gyfleoedd i ddatblygu eu sgiliau Cymraeg, yn unol â'r safonau proffesiynol.
    - Dysgwyr yn cynorthwyo gweithlu ehangach yr ysgol i ddatblygu a defnyddio eu sgiliau Cymraeg.
    - Gweithlu'r ysgol yn annog defnydd o'r Gymraeg y tu allan i'r dosbarth.

5. Gweithio mewn partneriaeth â **chymuned ehangach yr ysgol** i gefnogi defnydd dysgwyr o'r Gymraeg y tu allan i'r ysgol.
    - Rhieni/gofalwyr a chymuned ehangach yr ysgol yn deall pwrpas a phwysigrwydd y Siarter Iaith a'u rôl i gefnogi'r gweithredu.
    - Arweiniad i rieni/gofalwyr er mwyn eu hannog i gefnogi defnydd iaith eu plant y tu allan i'r ysgol.
    - Holl gymuned yr ysgol a phartneriaid cymunedol yn cynllunio a chydweithio i gynnig gweithgareddau a chyfleoedd i blant a phobl ifanc ddefnyddio'r Gymraeg tu allan i'r ysgol.

OGL © Hawlfraint y Goron 2023, Llywodraeth Cymru, WG48543, ISBN digidol 978-1-83504-735-4
Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg